

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2024.02.02.08>

mgr Ewa DRZEWIECKA

<https://orcid.org/0000-0003-4667-3895>

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: e.drzewiecka@ujd.edu.pl

Metodyka pracy sędziego cywilisty z wykorzystaniem alternatywnych metod rozwiązywania sporów a realizacja prawa do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Przyczynek do dyskusji

Streszczenie

Niniejsze opracowanie stanowi przyczynek do dyskusji w przedmiocie zbadania możliwości skutecznego realizowania obywatelskiego prawa do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Autorka (czynny zawodowo sędzia cywilista) z własnej perspektywy zawodowej zbadała celowość wykorzystania alternatywnych metod rozwiązywania sporów w pracy sędziego, a nadto przedstawiła metodykę pracy sędziego z uwzględnieniem ich wykorzystywania w codziennej praktyce orzeczniczej. W pracy zostały przedstawione narzędzia wspierające wdrożenie alternatywnych metod rozwiązywania sporów takie jak: spotkania informacyjne, posiedzenia przygotowawcze oraz skierowanie sprawy do mediacji. Nadto pokazane zostały możliwości wykorzystania przez sędziego technik negocjacyjnych i mediacyjnych w realizacji ustawowego obowiązku nakłaniania stron na każdym etapie postępowania sądowego do ugodowego rozwiązania sporu. Celem pracy jest pokazanie możliwości skutecznego i szybkiego rozwiązania sporu sądowego w sposób satysfakcjonujący dla stron lub uczestników postępowania, a jednocześnie dogodny z punktu widzenia organizacji pracy orzeczniczej. Zbadane zostały przyczyny niskiego wskaźnika wykorzystania narzędzi wspierających alternatywne metody rozwiązywania sporów w postępowaniach cywilnych i wpływ tego zjawiska na możliwość realizowania konstytucyjnego prawa do sądu. Poruszane zagadnienia są szczególnie istotne w związku z brakiem szczegółowych badań na ten temat i znikomą literaturą w tym zakresie. W pracy zaprezentowane zostały konkluzje na temat tego, czy warto wyznaczać spotkania informacyjne lub posiedzenia przygotowawcze oraz kierować sprawy do mediacji, a także jaki wpływ ma przyjęta metodyka na dalszy przebieg postępowania sądowego i liczbę spraw w referacie sędziego. W pracy przedstawiono konkluzje na temat skutecznych technik negocjacji i mediacji możliwych do wykorzystania na sali rozpraw. Oczywiście niniejsze opra-

cowanie – z uwagi na skromne ramy objętościowe - nie pretenduje do miana wyczerpującego. Jego celem jest jedynie zarysowanie tytułowego tematu i związanych z nim problemów.

Słowa kluczowe: prawo do sądu, prawo do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, mediacja, alternatywne metody rozwiązywania sporów, spotkania informacyjne, posiedzenia przygotowawcze, ADR, metodyka pracy sędziego, techniki mediacji i negocjacji.

Uwagi wprowadzające

Jak skutecznie realizować konstytucyjne prawo do rozpatrzenia sprawy sądowej bez nieuzasadnionej zwłoki? Czy wykorzystanie w toku postępowania sądowego alternatywnych metod rozwiązywania sporów może wpłynąć na skrócenie czasu jego trwania? Czy przyjęta metodyka pracy sędziego może odgrywać jedną z istotnych ról w tym zakresie i w jaki sposób wdrożyć alternatywne metody rozwiązywania sporów w codziennej praktyce orzeczniczej? Wreszcie, które z technik negocjacji i mediacji mogą być efektywnie stosowane przez sędziego na sali sądowej w celu polubownego zakończenia sporu?

Zgodnie z art.45 ust.1 Konstytucji, każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.¹ W cytowanym przepisie ustanowiona została zasada prawa do sądu. Prawo do sądu to zarówno osobiste publiczne prawo podmiotowe, jak i podstawowy środek ochrony konstytucyjnych wolności i praw.² Jednym z elementów prawa do sądu jest prawo do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki, które składa się z dwóch uprawnień. Pierwszym jest domaganie się od sądu prowadzenia postępowania nie dłużej, niż tego wymaga wyjaśnienie okoliczności faktycznych i prawnych koniecznych do rozstrzygnięcia sprawy. Drugim jest wprowadzenie instytucji prawnych, które umożliwiają uczestnikom postępowania sięganie do efektywnych instrumentów proceduralnych przyspieszających postępowanie.³ Jeśli zaś chodzi o standardy to polska ustawa zasadnicza powinna zagwarantować prawo do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki na poziomie porównywalnym z aktami międzynarodowego i europejskiego prawa praw człowieka.⁴

A jak to wygląda w praktyce? Jak wynika ze statystyk opublikowanych na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości⁵ średni czas trwania postępowania pierw-

¹ Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz.483.

² Wyrok TK z 22.10.2015 r., SK 28/14, OTK-A 2015, nr 9, poz. 149.

³ P. Tuleja, [w:] P. Czarny, M. Florczak-Wątor, B. Naleziński, P. Radziejewicz, P. Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2023, art. 45.

⁴ A. Biłgorajski, *Prawo konstytucyjne i ustrój organów ochrony prawnej dla praktyków*, Warszawa 2013, s.86.

⁵ *Średni czas trwania postępowania sądowego w latach 2011–2023*, dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,58.html> [dostęp: 14.07.2024].

szoinstancyjnego w sądach rejonowych w 2023 r. w sprawach procesowych (repertorium C) wynosił 16,5 miesiąca, a w sprawach nieprocesowych (repertorium Ns) wynosił 10,5 miesiąca. Rok wcześniej liczby te wynosiły odpowiednio 17,0 miesiąca (rep. C) i 10,1 miesiąca (rep. Ns), a w 2021 r. 17,0 miesiąca (Rep. C) i 10,2 miesiąca (Rep. Ns). W sądach okręgowych średni czas trwania postępowań pierwszoinstancyjnych wynosił w 2023 r. - 11,3 miesiąca dla spraw procesowych w rep. C i 7,4 miesiąca dla spraw nieprocesowych w rep. Ns. Za 2022 r. było to 10,8 miesiąca (rep. C) i 7,6 miesiąca (rep. Ns), a we wcześniejszym roku 10,8 miesięcy (rep. C), 7,9 miesięcy (rep. Ns). Jak widzimy z powyższych danych średni czas trwania postępowań cywilnych w ostatnich trzech latach nie jest zadowalający, tym bardziej, że obejmuje on jedynie postępowanie w pierwszej instancji. Jeśli przyjrzymy się szczegółowym danym, zobaczymy, że jest bardzo duża liczba spraw, w których samo tylko postępowanie pierwszoinstancyjne jest długotrwałe. Dla przykładu, w 2023 r. do sądów rejonowych wpłynęło 292 040 spraw do repertorium C, z czego w 72 114 sprawach postępowanie toczyło się - do 2 lat, w 23 587 sprawach - do 3 lat, w 17 244 sprawach postępowanie trwało pomiędzy 3 a 5 lat, w 7 643 sprawach pomiędzy 5 a 8 lat, a w 3 998 sprawach powyżej 8 lat. W sprawach nieprocesowych w rep. Ns - 31 101 spraw było rozpatrywanych do 2 lat, w 10 010 przypadkach postępowanie trwało do 3 lat, w 7 705 sprawach postępowanie toczyło się między 3 a 5 lat, 3 064 sprawy zostały rozpoznane w czasie między 5 a 8 lat, a 1 001 spraw powyżej 8 lat. W sądach okręgowych w 2023 r. z łącznej liczby 99 433 spraw w rep. C w pierwszej instancji nieco ponad jedna czwarta spraw była rozpatrywana powyżej 1 roku, 3625 spraw pomiędzy 3 a 5 lat, 1 084 pomiędzy 5 a 8 lat, a 301 spraw powyżej 8 lat. Natomiast z 16 114 spraw, które wpłynęły do sądów okręgowych w 2023 r. do rep. Ns - 1932 sprawy były rozpatrywane powyżej 1 roku.

Pozostaje postawić pytanie w jaki sposób skrócić czas trwania postępowań, by konstytucyjne prawo do rozpatrzenia sprawy bez zbędnej zwłoki nie było jedynie niespełnionym postulatem? Niewątpliwie można w tej mierze działać z wielu płaszczyzn, jak choćby tworzenia regulacji prawnych sprzyjających sprawnemu biegowi postępowań czy też odpowiedniego dokadrowania wymiaru sprawiedliwości. W niniejszej pracy uwaga zostanie skupiona na tym, by wskazać jak przy aktualnych zasobach osobowych i aktualnych regulacjach prawnych ukształtować bieg postępowania w sposób najbardziej sprawny. A zatem zostanie zaproponowana metodologia pracy sędziego cywilisty z wykorzystaniem narzędzi wspierających sprawny tok postępowania. Niniejsze opracowanie stanowi przyczynek do dyskusji w przedmiocie zbadania czy przyjęta metodyka pracy sędziego może być jednym z ważnych elementów w zakresie możliwości zagwarantowania skutecznej realizacji konstytucyjnego prawo do rozpatrzenia sprawy sądowej bez nieuzasadnionej zwłoki. Niniejsza publikacja - z uwagi na skromne ramy objętościowe - nie pretenduje do miana wyczerpującego. Jej celem jest jedynie zarysowanie tytułowego tematu i związanych z nim

problemów stwierdzonych w oparciu o zawodowe doświadczenie autorki (sędziogi) i przedstawienie propozycji ich rozwiązania.

1. Pierwsze czynności w sprawie

Opracowanie metodyki pracy sędziogi jest kwestią bardzo indywidualną, wynikającą m.in. z zasady niezawisłości i niezależności sędziów oraz rozstrzygnięcia spraw zgodnie z własnym sumieniem. Każdy z sędziów po wpływie sprawy do swojego referatu nadaje jej właściwy bieg, którego efektem ma być jej rozpatrzenie. W niniejszym opracowaniu przedstawiono jedną z możliwych ścieżek nadania biegu sprawie.

Na pierwszym etapie zawsze ważne jest, by dokonać sprawdzenia sprawy pod kątem braków formalnych i podjąć niezbędne czynności w zakresie kontroli formalnej. Następnym istotnym etapem jest ocena czy w sprawie dopuszczalne jest zawarcie ugody.

Uгода może być zawarta wtedy, gdy sprawa ma tzw. zdatność ugodową, a zatem strony mogą swobodnie dysponować prawami i roszczeniami.⁶ Jeśli chodzi o sprawy nieprocesowe, to nie ulega żadnej wątpliwości, że ugoda nie może być zawarta w sprawach o stwierdzenie nabycia praw spadkowych, o stwierdzenie zgonu czy uznanie za zmarłego, w sprawach o zasiedzenie, o rozstrzygnięcie co do aktów stanu cywilnego czy o nadanie tytułu własności. Zasadniczo zdatność ugodowa istnieje w sprawach o podział majątku wspólnego, zniesienie współwłasności czy w działach spadku. Te trzy ostatnie kategorie spraw są tymi, w których w szczególnym stopniu należy podjąć starania o polubowne zakończenie, bowiem są to najbardziej kosztowne, czasochłonne i długotrwałe postępowania nieprocesowe. Jeśli zaś chodzi o sprawy procesowe, to w licznej kategorii spraw możliwe jest zawarcie ugody między stronami. Szczególnie wiele starań należy włożyć w sprawy, w których konflikt między stronami jest silny i bardzo emocjonalny. W tych sprawach najlepszym rozwiązaniem jest skierowanie stron poza salę rozpraw, co da im możliwość „przepracowania” emocji stanowiących barierę do rozsądnego rozwiązania sporu.

Ustalając metodykę pracy orzeczniczej trzeba mieć bowiem na względzie znane powiedzenie, że nawet najlepszy wyrok będzie gorszy niż najgorsza ugoda. Zasadniczo to strony czy uczestnicy postępowania mogą wypracować rozwiązanie, które będzie satysfakcjonujące dla wszystkich i wykonywane z akceptacją. Orzeczenie sądowe, jako rozwiązanie konfliktu narzucone z zewnątrz,

⁶ O.M. Piaskowska, [w:] M. Kuchnio, A. Majchrowska, K. Panfil, J. Parafianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O. M. Piaskowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2023, art. 10.

ze swej istoty zwykle rodzi niezadowolenie co najmniej jednej ze stron lub bardzo często - wszystkich, o czym świadczą liczne wnioski o uzasadnienia orzeczenia oraz składane środki zaskarżenia do sądu drugiej instancji. Dlatego warto na tym wstępnym etapie rozpoznania sprawy wykorzystać możliwość ugodowego załatwienia sprawy. Tym bardziej, że obliuguje do tego art.10 k.p.c. stanowiący, że na każdym etapie postępowania należy dążyć do ugodowego załatwienia sprawy, w szczególności poprzez nakłanianie stron do mediacji.

Rozmowa ze stronami na temat możliwości i zalet ugodowego zakończenia postępowania w chwili zanim konflikt się „rozlał” jest bardzo dobrym, jeśli nie najlepszym momentem do podjęcia próby rozwiązania sporu na wczesnym etapie sądowym. Jest to bowiem moment poprzedzający działania stron w inwestowanie czasu, środków i wysiłków w „uzbrajanie się” i „udowadnianie kto ma rację”. Jeśli natomiast skierujemy sprawę prosto na rozprawę, będziemy przeprowadzać dowody, strony całą swoją energię skierują na poparcie swoich stanowisk i tracą z pola widzenia korzyści związane z zakończeniem sporu ugodowo. Wraz z upływem czasu stronom lub uczestnikom postępowania coraz ciężiej jest wycofać się z już z obranej strategii procesowej, skoro tyle w nią zainwestowały. Dodatkowo podczas przeprowadzania postępowania dowodowego zwykle „szybują w górę” emocje stron, co jest dużą barierą do uruchomienia racjonalnego myślenia i chłodnej kalkulacji kosztów związanych z przeprowadzeniem postępowania sądowego oraz prawdopodobieństwa wygrania sporu.

W umyśle sędziego referenta być może pojawi się myśl, że gdyby strony chciały i były gotowe do zawarcia ugody, to nie wnosząby sprawy do sądu. Nie należy dać się zwieść temu sposobowi myślenia. Fakt, że strony nie próbowały albo nie udało im się dojść do porozumienia przed wniesieniem sprawy lub też wyraźnie wskazały w piśmie inicjującym, że nie widzą możliwości zawarcia ugody – nie wyklucza możliwości zakończenia postępowania w sposób polubowny. Liczne dowody na to można znaleźć w aktach sądowych tych, którzy spróbowali. Często zdarza się, że emocje stron nie pozwalały im dojść do porozumienia na wcześniejszym etapie konfliktu, jednak jeśli konflikt przejdzie do innej fazy, otwierają się nowe możliwości i odmienny sposób jego postrzegania. Dodatkowo, kontakt z osobą zewnętrzną - spoza konfliktu, która wyjaśni realia postępowania sądowego, jego koszty emocjonalne, finansowe i czasowe, często może usunąć istniejące dotychczas bariery do zawarcia ugody. Dlatego w każdej sprawie, w której możliwe jest zawarcie ugody, warto podjąć próbę polubownego zakończenia konfliktu. W jaki sposób wykorzystać pierwsze „okno” do mediacji?

2. Spotkania informacyjne

Jeśli zatem mamy do czynienia ze sprawą, w której strony lub uczestnicy postępowania mają możliwość zawarcia ugody, to w następnym kroku warto się-

gnać po rozwiązanie zawarte w art.183⁸ par.4 kpc i wezwać strony lub uczestników postępowania do udziału w spotkaniu informacyjnym dotyczącym polubownych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji.

Instytucja spotkań informacyjnych została wprowadzona do polskiego porządku prawnego z dniem 01.01.2016 r. na mocy ustawy z dnia 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów⁷ - jako efekt implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21.05.2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych.⁸

Jak wynika z uzasadnienia ustawy⁹ - spotkania informacyjne stanowią dodatkową formę zachęcania do mediacji lub wyboru innego rodzaju metody pozasądowego rozwiązania sporu poprzez informowanie poza rozprawą o możliwościach i korzyściach związanych z polubownymi metodami rozwiązywania sporów. Ustawodawca prognozował, że zwiększenie liczby organizowanych spotkań informacyjnych może w pozytywny sposób wpłynąć na zwiększenie liczby spraw kierowanych do mediacji. Celem właściwie przeprowadzonego spotkania informacyjnego jest bowiem przekonanie stron do wyboru polubownego sposobu rozwiązania sporu, w szczególności mediacji. Jak wynika z danych statystycznych¹⁰ - spotkania informacyjne wyznaczane są w niewielkiej liczbie postępowań sądowych. Liczba zorganizowanych spotkań informacyjnych w stosunku do liczby spraw, w których mediacja jest możliwa wynosiła 0,05% w 2017 r., 0,09% w 2018 r., 0,13% w 2019 r., 0,08% w 2020 r., 0,06% w 2021 r., 0,08% w 2022 r. Nie ulega wątpliwości, że potencjał tej ciekawej instytucji wspierającej mediację niestety nie został dotychczas odkryty i nadal nie jest wykorzystywany w efektywny sposób.

Regulacja instytucji spotkań informacyjnych w Kodeksie postępowania cywilnego¹¹ pozostaje nie zmieniona od daty jej wejścia w życie ograniczając się do art. 183⁸ § 4 i 6 tego aktu. Z kolei kwestie organizacyjne związane z prowadzeniem spotkań informacyjnych pierwotnie były uregulowane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 23.02.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych.¹² Aktualnie są one ujęte w rozporządzeniu Ministra Sprawiedli-

⁷ Dz.U. z 2015 r., poz. 1595.

⁸ Dz.U.UE.L.2008.136.3.

⁹ Tekst dostępny pod linkiem: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=3432> [dostęp: 14.07.2024].

¹⁰ *Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych – Sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006–2022*, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departament Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwo Sprawiedliwości, 14 edycja, Warszawa, lipiec 2023. Tekst dostępny pod linkiem: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/dane-statystyczne-dotyczace-mediacji> [dostęp: 14.07.2024].

¹¹ Ustawa z dnia 17.11.1964 r.; t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1550 ze zm.; dalej: k.p.c.

¹² Dz.U. z 2014 r., poz. 259.

wości z dnia 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (§ 146 - § 152 oraz § 172a)¹³.

Na podstawie wskazanych wyżej przepisów można wyróżnić dwa rodzaje spotkań informacyjnych, a mianowicie indywidualne (wyłącznie dla stron albo uczestników jednej sprawy) oraz grupowe (dla stron albo uczestników więcej niż jednej sprawy). Ponadto, spotkanie informacyjne może być wyznaczone zarówno w budynku sądu, jak i poza nim.

Spotkania informacyjne prowadzić mogą sędziowie (niekoniecznie referenci w sprawie), referendarze sądowi, asystenci sędziego, wyznaczeni urzędnicy sądowi, a także stali mediatorzy sądowi, przy czym jedynie ci ostatni mogą wyrazić zgodę na przeprowadzenie spotkania informacyjnego bez odrębnego wynagrodzenia.

Wzywając strony lub uczestników postępowania na spotkanie informacyjne poucza się je o skutkach nieusprawiedliwionego niestawiennictwa, tj. możliwości obciążenia kosztami nakazanego stawiennictwa poniesionymi przez stronę przeciwną. O spotkaniu informacyjnym zawiadamia się ponadto pełnomocników stron. Celowe jest wyznaczenie spotkania informacyjnego z doręczeniem pozwu lub wniosku i zobowiązań do złożenia odpowiedzi w trybie art.205¹ par.1 k.p.c., co znacznie usprawnia postępowanie.

Ze spotkania informacyjnego sporządza się notatkę urzędową zawierającą informację o stawiennictwie stron, do której dołącza się zwrotne potwierdzenia odbioru wezwań i zawiadomień oraz pisma przedłożone przez strony. Notatkę wraz z załącznikami dołącza się do akt sprawy.

Formuła, która sprawdziła się najlepiej w praktyce, to spotkania informacyjne wyznaczane osobno dla jednej sprawy sądowej, terminowane na około 20-30 min z udziałem stałego mediatora sądowego poza budynkiem sądu tj. w kancelarii mediacyjnej mediatora, który w piśmie do Prezesa Sądu wyraził zgodę na prowadzenie spotkań informacyjnych bez odrębnego wynagrodzenia i zobowiązał się do składania do akt spraw w terminie do 3 dni od dnia spotkania - notatek urzędowych zawierających informację o stawiennictwie stron oraz zgodzie na skierowanie sprawy do mediacji lub jej braku.

Organizacja spotkań informacyjnych w praktyce nie jest skomplikowana. Wystarczy raz w roku zwrócić się do mediatorów, którzy zgłosili pisemnie do Prezesa Sądu zainteresowanie w prowadzeniu takich spotkań, z prośbą o wskazanie terminów spotkań informacyjnych, zwykle wystarczające jest wskazanie jednego dnia w każdym miesiącu (preferowane są godziny popołudniowe, które są bardziej dogodne dla stron i pełnomocników). Dobrą praktyką jest wskazanie poszczególnym mediatorom konkretnego tygodnia w miesiącu tak, by zapewnić dostępność spotkań informacyjnych w każdym tygodniu roku. Następnie wprowadza się dane do arkusza ogólnodostępnego na serwerze dla wszystkich osób

¹³ T.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 867.

pracujących w Wydziale. Sędzia referent może zarezerwować konkretny termin wpisując sygnaturę akt sprawy i swoje inicjały. Aktualnie na mocy zmienionego Regulaminu urzędowania sądów powszechnych od dnia 13 czerwca 2024 r. możliwe jest połączenie spotkania informacyjnego z posiedzeniem przygotowawczym (§ 172a Regulaminu). W tym zakresie warto poczekać na praktyczne zastosowanie tego rozwiązania.

Spotkania informacyjne sprawdzają się szczególnie m.in. w sprawach wieloosobowych jako arena do wstępnego ustalenia kalendarza i formy spotkań w ramach mediacji, które jest często dużo łatwiejsze w sytuacji kontaktu bezpośredniego, a może być bardzo skomplikowane w razie indywidualnego ustalania terminów z każdym zainteresowanym z osobna.

Organizacja spotkań informacyjnych jest niezwykle istotna również w sprawach o podział majątku wspólnego, w których często rozstrzygnięcie sądowe nie rozwiąże istoty konfliktu. Zgodnie bowiem z dominującym w judykaturze poglądem - nie można w postępowaniu o podział majątku dokonywać rozliczeń zaciągniętych przez małżonków i niespłaconych długów¹⁴. Często zatem brak porozumienia stron, szczególnie co do spłaty wspólnie zaciągniętych kredytów, nie pozwala na uzyskanie satysfakcjonującego rozwiązania w toku sprawy o podział majątku wspólnego.

Organizacja spotkań informacyjnych to dobra okazja do treningu warsztatu mediatorów i popularyzacji mediacji. Wraz z nabywanym przez mediatorów doświadczeniem w prowadzeniu rozmów ze stronami lub uczestnikami postępowania przychodzą lepsze efekty co do liczby osób przekonanych do wybrania tej metody polubownego rozwiązania sporu. A to w rezultacie pozwala na szybsze i bardziej satysfakcjonujące zakończenie wielu następných spraw sądowych.

Z punktu widzenia stron lub uczestników postępowania udział w spotkaniu informacyjnym również przynosi wiele korzyści, jak choćby pozwala na podjęcie świadomej decyzji w przedmiocie zgody na mediację, po zapoznaniu się z przedstawionymi przez mediatora informacjami na temat jej przebiegu czy kosztów. Jest to również dobra okazja do poznania mediatora i jego kompetencji oraz atmosfery, jaką tworzy, co może przekonać strony albo uczestników postępowania do podjęcia próby polubownego załatwienia sporu w drodze mediacji zamiast angażować swój czas i środki w długotrwały i kosztowny proces sądowy.

Po terminie wyznaczonego spotkania informacyjnego do akt sprawy wpływa notatka urzędowa sporządzona przez mediatora sądowego. W razie, gdy strony wyrażą zgodę na postępowanie mediacyjne, sędzia referent wydaje postanowienie o skierowaniu sprawy do mediacji. W sytuacji braku zgody na skierowanie sprawy do mediacji lub gdy mediacja nie zakończyła się zawarciem ugody, sędzia

¹⁴ Por. uchwała Sądu Najwyższego z 28.03.2019 r., III CZP 21/18, LEX nr 2637570; postanowienie (7) Sądu Najwyższego z 05.12.1978 r., sygn. akt: III CRN 194/78, LEX nr 2380.

podejmuje decyzję o tym jaki nadać sprawie dalszy bieg. Warto na tym etapie rozważyć skierowanie sprawy na posiedzenie przygotowawcze.

3. Posiedzenia przygotowawcze

Instytucja posiedzeń przygotowawczych została wprowadzona do Kodeksu postępowania cywilnego (art. 205⁴ – art.205¹² k.p.c.) nowelizacją z 4.07.2019 r., która weszła w życie z dniem 7.11.2019 r.¹⁵ Zgodnie z art.205⁴ §1 k.p.c. po złożeniu odpowiedzi na pozew, a także gdy odpowiedź na pozew nie została złożona, ale wyrok zaoczny nie został wydany, przewodniczący wyznacza posiedzenie przygotowawcze. Z powyższego wynika, że wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego jest co do zasady obligatoryjne i co do zasady ma nastąpić po złożeniu przez pozwanego odpowiedzi na pozew. Jest to etap, na którym sąd dysponuje już szczegółowymi stanowiskami obu stron, przedstawionymi w pozwie i odpowiedzi na pozew.

Wyjątek od wskazanej powyżej zasady został wprowadzony w art.205⁴ §3 k.p.c., zgodnie z którym – jeżeli okoliczności sprawy wskazują, że przeprowadzenie posiedzenia przygotowawczego nie przyczyni się do sprawniejszego rozpoznania sprawy, Przewodniczący może jej nadać inny właściwy bieg, w szczególności skierować ją do rozpoznania, także na rozprawie.

Istota posiedzenia przygotowawczego została wskazana w zdaniu pierwszym art. 205⁵ §1 k.p.c. - tj. posiedzenie to ma służyć rozwiązaniu sporu bez potrzeby prowadzenia dalszych posiedzeń, zwłaszcza rozprawy. Osiągnięcie tego celu zostało wsparte w brzmieniu dalszych przepisów. I tak, przewodniczący może prowadzić posiedzenie przygotowawcze w taki sposób, jaki uzna za właściwy, a jeżeli przyczyni się to do osiągnięcia celów tego posiedzenia, przestrzeganie przepisów o posiedzeniach sądu nie jest konieczne (205⁵ §2 k.p.c. zd. drugie). Nadto na mocy 205⁶ §1 i 2 k.p.c. przewodniczący ustala ze stronami przedmiot sporu i wyjaśnia stanowiska stron, także w zakresie prawnych aspektów sporu. Przewodniczący powinien skłaniać strony do pojednania oraz dążyć do ugodowego rozwiązania sporu, w szczególności w drodze mediacji. W tym celu przewodniczący może poszukiwać ze stronami ugodowych sposobów rozwiązania sporu, wspierać je w formułowaniu propozycji ugodowych oraz wskazywać sposoby i skutki rozwiązania sporu, w tym skutki finansowe.

Jak wynika z uzasadnienia ustawy wprowadzającej posiedzenia przygotowawcze¹⁶ - sędzia winien przyjąć na siebie rolę rozjemcy, starając się unaocznic stronom te elementy, które mogą zażegnać konflikt, zarazem tłumiąc i wygaszając zarzewia konfliktu. Aktywność sędziego na tym etapie może uzupełniać czyn-

¹⁵ Dz.U. 2019, nr 1469.

¹⁶ Tekst dostępny pod linkiem: <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3137> [dostęp: 14.07.2024].

ności mediatorów, bowiem działanie z pozycji autorytetu sędziowskiego może mieć kluczowe znaczenie dla przekonania stron do polubownego rozwiązania sporu. Istotne jest nie tylko uzmysłowienie stronom korzyści, związanych z polubownym załatwieniem sprawy, ale również zastosowanie przez sędziego odpowiednich technik negocjacyjnych, nastawionych na osiągnięcie zasadniczego rezultatu, tj. uniknięcia długotrwałego procesu. Ważne, by sędzia potrafił stronom wskazywać punkty, w których ich stanowiska mogłyby ulec zbliżeniu, by był aktywny w poszukiwaniu ze stronami tych okoliczności, które zbliżyć je będą do polubownego zakończenia sporu. Jednocześnie, by potrafił tonizować te elementy sporu, które silnie antagonizują strony. W uzasadnieniu nowelizacji k.p.c. podkreślono, że sprawowanie przez sędziów wymiaru sprawiedliwości to nie tylko wydawanie orzeczeń rozstrzygających, bowiem ze społecznego punktu widzenia efektywniejsza wydaje się funkcja koncyliacyjna sądów. W ostatnich latach, ta koncyliacyjna rola sądów jest silnie akcentowana w kolejnych zmianach przepisów postępowania wspierających polubowne rozwiązywanie sporów.

Należy w pełni podzielić wskazane powyżej założenia ustawodawcy i pozytywnie ocenić wprowadzenie instytucji posiedzeń przygotowawczych do postępowania cywilnego. Jest to dobra instytucja, która może sprawdzić się w rozwiązywaniu sporów na wczesnym etapie postępowania, bez generowania znacznych kosztów dla stron czy budżetu Państwa. Za korzystne należy uznać wprowadzenie takiego brzmienia przepisów, które umożliwiają sędziemu swobodne podjęcie decyzji w przedmiocie czy w danej sprawie celowe jest wyznaczenie posiedzenia przygotowawczego i jednocześnie umożliwiających prowadzenie go w sposób odformalizowany, zachęcający strony do polubownego zakończenia konfliktu. Wprowadzenie tej instytucji i unormowanie jej w elastycznych ramach pozwala sędziemu wykorzystać ją w sposób dopasowany do realiów konkretnej spraw.

Z tych względów zupełnie niezrozumiałe jest jednoczesne wprowadzenie przez ustawodawcę obowiązku sporządzania planu rozprawy - w razie gdy na posiedzeniu przygotowawczym nie uda się rozwiązać sporu (art.205⁵ §1 zdanie drugie k.p.c.). Bardzo szczegółowa i obszerna regulacja w zakresie obligatoryjnego sporządzania planu podziału, ukształtowana w sposób nieelastyczny (art. 205⁹ - art. 205¹¹ k.p.c.) stanowi główną barierę dla rozwoju tej instytucji w praktyce sędziego cywilisty. Na tak wczesnym etapie postępowania sądowego często bowiem nie sposób przewidzieć wszystkich okoliczności, które należy wziąć pod uwagę przy sporządzaniu planu rozprawy, a procedura jego sporządzenia, a następnie ewentualnej zmiany jest czasochłonna i w efekcie prowadzi do wydłużenia postępowania. W środowisku sędziowskim instytucja posiedzeń przygotowawczych nie cieszy się z tego tytułu popularnością i jest rzadko wykorzystywana. Nierzadko sędziowie, którzy raz podjęli się trudu przygotowania i sporządzenia planu rozprawy z udziałem stron, a następnie musieli przejść procedurę jego zmiany, już nigdy więcej nie chcieli skorzystać z instytucji posiedzeń przygo-

towawczych i pomijają ją Usunięcie tej głównej bariery, tj. eliminacja przepisów dotyczących planu rozprawy lub ich znaczne uproszczenie, wraz z wprowadzeniem fakultatywności sporządzania planu rozprawy, przyczyniłaby się w sposób istotny do rozkwitu instytucji posiedzeń przygotowawczych. Jest to bowiem idealne rozwiązanie do podjęcia ostatniej próby wczesnego zażegnania sporu, zanim konflikt „rozleje się” poprzez przeprowadzanie kolejnych dowodów podczas rozprawy. W praktyce orzeczniczej łatwo bowiem zaobserwować, że istnieją dwa główne „okna” do polubownego rozwiązania sporu. Pierwsze - na wczesnym etapie postępowania sądowego – przed przeprowadzeniem postępowania dowodowego. Jest to moment, gdy strony jeszcze nie zainwestowały swojego czasu i środków w postępowanie sądowe i łatwiej jest im zrezygnować z góry z prowadzenia postępowania w całości. Natomiast na drugie „okno” do polubownego rozwiązania sporu zwykle trzeba długo czekać. Dopiero po około trzech latach postępowania sądowego, gdy strony są już zmęczone sporem - potrafią dostrzec, że korzystniejsze dla nich jest jego polubowne zakończenie. Do tego czasu jednak, zarówno strony, jak i Skarb Państwa, zwykle już zdążą ponieść znaczne koszty prowadzenia sporu. Tym bardziej zatem powinno się wykorzystać w maksymalnym stopniu możliwość zażegnania sporu na jego wczesnym etapie w pierwszej kolejności za pomocą instytucji spotkań informacyjnych i mediacji, a następnie posiedzeń przygotowawczych.

Organizując posiedzenie przygotowawcze należy pamiętać, że niejednokrotnie proces dochodzenia do ugody może być długotrwały i skomplikowany. Dlatego nie należy rezygnować z negocjacji po pierwszym nieudanym spotkaniu stron i jeśli są widoki na polubowne zakończenie sporu to sędzia powinien odroczyć posiedzenie. Przepisy pozwalają na wielokrotne odroczenie posiedzeń przygotowawczych, a przesłanki zostały wskazane w art.205⁷ k.p.c. Zgodnie z §2 i 3 cyt. przepisu - w razie potrzeby, zwłaszcza gdy istnieją widoki ugodowego rozwiązania sporu lub gdy zajdzie potrzeba wyjaśnienia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy albo w przypadku usprawiedliwionego niestawiennictwa strony, a także na zgodny wniosek stron, posiedzenie przygotowawcze można odroczyć na czas oznaczony, nie dłuższy niż trzy miesiące. Na zgodny wniosek stron posiedzenie przygotowawcze można odroczyć po raz drugi - na czas oznaczony, nie dłuższy niż trzy miesiące. Z powyższego wynika, że jedynie w przypadku przesłanki do odroczenia: „na zgodny wniosek stron” – odroczenie takie możliwe jest maksymalnie dwukrotnie. Pozostałe przesłanki do odroczenia: „widoki ugodowego rozwiązania sporu” lub „potrzeba wyjaśnienia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy” albo „usprawiedliwione niestawiennictwo strony” – mogą być stosowane wielokrotnie.

Czas pomiędzy kolejnymi terminami posiedzeń przygotowawczych strony mogą spożytkować na wypracowanie ewentualnych rozwiązań konfliktu. Ustawodawca w uzasadnieniu nowelizacji k.p.c. wyraźnie wskazał, że niezbędne może okazać się wyznaczenie nawet kilku terminów spotkań ze stronami, zanim

dojdzie do pojednania bądź skierowania sprawy na rozprawę. Szczególnie w sprawach skomplikowanych należy umożliwić stronom przeprowadzenie dłuższych negocjacji. Nieraz wymagać to będzie sporządzenia pozasądowych opinii, ekspertyz czy analiz, a to wymaga czasu. Czas ten zazwyczaj nie będzie stracony. Nawet gdy strony nie dojdą do porozumienia, wiele kwestii może w ten sposób zostać wyjaśnionych bądź nawet rozstrzygniętych, co w efekcie ułatwi procedowanie na rozprawie.

W jaki sposób przygotować się do skutecznego prowadzenia posiedzeń przygotowawczych? Jaki jest jego modelowy przebieg? Jakie techniki negocjacji i mediacji może wykorzystać sędzia w celu doprowadzenia do polubownego rozwiązania sporu?

4. Modelowy przebieg posiedzenia przygotowawczego

Posiedzenie przygotowawcze najlepiej zorganizować poza salą rozpraw, w specjalnie przygotowanej sali posiedzeń pojednawczych, gdzie strony mogą usiąść przy okrągłym stole. Jeśli jednak sąd nie jest wyposażony w taką salę, nie ma przeszkód, by skutecznie prowadzić je na sali rozpraw w dniu sesyjnym. Posiedzenie należy rozpocząć od przywitania stron lub uczestników postępowania i wyjaśnienia celu spotkania.

Monolog sędziego może wyglądać następująco:

Witam Państwa na posiedzeniu przygotowawczym. Celem naszego spotkania jest wypracowanie polubownego rozwiązania Państwa sporu. Muszę stwierdzić, że postępowania sądowe w takich sprawach jak Państwa, są zwykle długotrwałe, czasochłonne i kosztowne oraz wiążą się z dużą ilością stresu, który już pewnie czujecie. Koszty opinii biegłych wynoszą zwykle w tej kategorii spraw [w tym miejscu można wskazać kwoty], a czas oczekiwania na poszczególne opinie to [w tym miejscu można wskazać zwyczajowy czas oczekiwania na opinie z danego obszaru]. Musimy również pamiętać, że mówimy tylko o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, a potem jeszcze zwykle macie Państwo przed sobą oczekiwanie na postępowanie drugoinstancyjne. Czas trwania postępowania liczy się w latach, a nie w miesiącach. Niepewność rozstrzygnięcia ani co do treści, ani co do tego kiedy zostanie wydane, jest bardzo niekomfortowa dla stron. Naszym celem jest sprawić, by w Państwa sprawie udało się uniknąć tych wszystkich niedogodności, zbędnych emocji oraz znaleźć takie rozwiązanie, które będzie dla wszystkich satysfakcjonujące i finansowo opłacalne. Za chwilę oddam Państwu głos i każdy z Państwa po kolei będzie mógł powiedzieć na czym mu zależy w tym postępowaniu i jak widziałby jego zakończenie. NA posiedzeniu obowiązują zasady: Nie można sobie przerywać i należy uważnie słuchać tego, co mówi druga strona. Proszę wypowiadać się w sposób taktowny i uprzejmy. Bardzo proszę, zaczniemy od Pana/Pani...Na czym Panu/Pani zależy w tym postępowaniu? Jak widziałaby Pani/Pan jego zakończenie?

Jeżeli w sprawie odbyła się mediacja – pomocne jest dodać:

Byliście Państwo na mediacji. Zgodnie z zasadą poufności mediacji, nie możemy rozmawiać o tym, co było na mediacji. Możemy jednak zacząć tam, gdzie Państwo skończyliście.

Skupiamy się na tu i teraz oraz szukamy rozwiązań, które pomogą Państwu zakończyć spór. Bardzo proszę, zaczniemy od Pana/Pani. Na czym zależy Panu/Pani w tym postępowaniu? Co jest dla Pana/Pani ważne?

W tym miejscu należy oddać głos stronie czy uczestnikowi postępowania rezerwując odpowiednio dużo czasu tak, by możliwe było wypowiedzenie się tej osoby w jak najbardziej swobodny dla niej sposób. Jedną z technik mediacji, którą może wykorzystać sędzia na tym etapie, jest przede wszystkim technika aktywnego słuchania, czyli skupienia się w całości na słuchaniu mówiącego, pokazywaniu za pomocą sygnałów niewerbalnych i werbalnych, że uwaga jest w całości zogniskowana na nadawcy komunikatu. Bardzo pomocna jest również technika parafrazy, czyli powtarzania własnymi słowami tego, co się usłyszało oraz technika zadawania pytań, jeśli coś jest niejasne lub wymaga uzupełnienia. Obie techniki służą upewnianiu się czy odbiorca właściwie zrozumiał komunikat i intencje mówiącego oraz mogą służyć uwypukleniu istotnych kwestii ważnych w danej sprawie, również poprzez zwrócenie na to uwagi stronie przeciwnej. Podczas wypowiedzi strony lub uczestnika postępowania bardzo pomocne jest korzystanie z techniki gromadzenia informacji, tj. sporządzanie notatek, zapisków na temat zaprezentowanych stanowisk, interesów i rozwiązań. Te notatki będą później pomocne dla łatwiejszego przypomnienia sobie, gdzie leży istota konfliktu, jakie są propozycje stron rozwiązania sporu i czy sprawa zmierza w dobrym kierunku, co może skłaniać do dalszego odraczania posiedzeń przygotowawczych w celu zbliżenia stanowisk negocjacyjnych stron.

Jeśli strona lub uczestnik postępowania występuje razem z profesjonalnym pełnomocnikiem – zwykle to profesjonalny pełnomocnik jako pierwszy zabierze głos. Doświadczony sędzia po wysłuchaniu tej przemowy uprzejmie podziękuje pełnomocnikowi za przedstawienie stanowiska i jednocześnie stanowczo wskaże, że chciałby porozmawiać ze stroną lub uczestnikiem postępowania. Można zrobić to w następujący sposób: *„Pani mecenas/Panie mecenasie, bardzo dziękuję za przedstawienie stanowiska. Teraz chciałabym wysłuchać Pana klienta osobiście.”* Następnie należy zwrócić się do strony/uczestnika postępowania i zadać mu ponownie pytania otwierające. Istotne jest by to stronie czy uczestnikowi postępowania pozwolić osobiście się wypowiedzieć. Gdy dana osoba wypowiada się samodzielnie, łatwiej jest nam usłyszeć, co jest dla niej ważne oraz poznać jej styl komunikacji, żeby lepiej się do niego dostosować. Zwykle strona w swej wypowiedzi mniej koncentruje się na stanowisku procesowym, a bardziej na tzw. interesie. Stanowisko to żądanie dotyczące czegoś konkretnego i mierzalnego, prezentowane na zewnątrz w toku negocjacji, postępowania sądowego. Interes to „niewidzialna” motywacja, która doprowadziła do sformułowania danego stanowiska. Najczęściej są to nasze pragnienia, obawy, tro-

ski, aspiracje.¹⁷ Z doświadczenia z sali sądowej wynika, że odkrycie interesów kryjących się pod danymi stanowiskami to połowa sukcesu na drodze do polubownego rozwiązania sporu.

W toku wypowiedzi danej strony lub uczestnika postępowania, nierzadko zdarzy się, że druga strona przerwie jej wypowiedź, wtrąci swoją uwagę. W takiej sytuacji, od razu przy pierwszym tego typu zachowaniu należy z całą powagą i stanowczością przypisaną do urzędu przypomnieć o obowiązujących zasadach:

Szanowny Pani/Pani, uprzejmie przypominam o obowiązujących zasadach nieprzerwywania wypowiedzi. Za chwilę Pan/Pani będzie miała możliwość wypowiedzieć się co do wszystkich istotnych dla Pana/Pani kwestii i wtedy druga strona będzie Pana/Pani słuchać w skupieniu, bez możliwości przerywania wypowiedzi. Proszę, żebyśmy wszyscy szanowali te zasady, gdyż nie ma od nich wyjątków. W trakcie wypowiedzi drugiej strony, może Pan/Pani robić notatki. Proszę, tu jest kartka papieru.

Nierzadko wypowiedzi strony lub uczestnika postępowania potrafią być bardzo emocjonalne czy prowokujące drugą stronę, skupione na rozpamiętywaniu przeszłych zdarzeń. W takiej sytuacji najlepiej od razu na początku przerwać taką wypowiedź i zwrócić się do wszystkich:

Szanowni Państwo, słyszę wiele emocji w Państwa wypowiedziach i Państwa emocje są uzasadnione. Konflikt tego rodzaju zwykle rodzi poczucie krzywdy, wykorzystania czy złego potraktowania. Niestety sala rozpraw sądowych nie jest miejscem do okazywania emocji. Emocje musicie Państwo zostawić za tymi drzwiami. Na sali rozpraw, nie jesteśmy w stanie przepracować poczucia żalu czy krzywdy. Nie jesteśmy w stanie zmienić przeszłości. Co możemy zrobić, to spojrzeć w przyszłość i wypracować takie rozwiązanie, które będzie dla Państwa korzystne „tu i teraz”. Tylko wtedy będziecie Państwo mogli w końcu uwolnić się od problemów. Dlatego zostawiamy emocje na boku, skupiamy się na „tu i teraz”, szukamy rozwiązań, które zapewnią Państwu lepszą przyszłość. Jakie widzi Pan/Pani rozwiązanie tej sytuacji?

Jeśli zawczasu zadbamy o porządek czynności procesowych, pierwsze posiedzenie i wszystkie kolejne będą przebiegać w spokojnej atmosferze wzajemnego poszanowania obowiązujących zasad. Strony będą miały poczucie jednakowego traktowania, a nadto będą w stanie skupić się na szukaniu rozwiązań sporu, zostawiając emocje poza salą sądową. W razie gdy mimo wszystko po jednokrotnym ostrzeżeniu, strona lub uczestnik postępowania nadal narusza zasady komunikacji na sali rozpraw, wtedy należy zwracając się do tej osoby obszernie przytoczyć przepisy tzw. policji sesyjnej¹⁸, jednocześnie wysyłając szereg sygnałów na poziomie komunikacji pozawerbalnej, które pozwolą stronie dojść do przekonania o niewłaściwości jej zachowania.

¹⁷ R. Fisher, W. Ury, B. Patton, *Dochodząc do TAK. Negocjowanie bez poddawania się*, Warszawa 2016, s.69-88; M. Chmielnicki, *Techniki negocjacji i wywierania wpływu*, Gliwice 2021, s.33-36.

¹⁸ Art.48-51 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz.U. 2024, 334.

Aktywnie słuchając wypowiedzi każdej z osób, warto sporządzać notatki i jednocześnie skupiać się na wyszukiwaniu wspólnych interesów stron. Zwykle uważnie słuchając, jesteśmy w stanie wyszukać co najmniej jeden wspólny interes stron, jak choćby: szybkie zakończenie postępowania, niski jego koszt z uwagi na brak środków finansowych. Zawsze należy podkreślać te wspólne cele stron postępowania, pokazywać im co ich łączy, a jednocześnie starannie unikać tego, co ich dzieli. Jeśli skupi się uwagę stron na wspólnych celach, zaczynają oni współdziałać i łatwiej o porozumienie.

Bardzo pomocne jest również angażowanie stron w działanie, które ma w efekcie dążyć do wypracowania porozumienia. Dla przykładu, można uzgodnić ze stronami, że do kolejnego posiedzenia przygotowawczego każde z nich odwiedzi biuro pośrednictwa w obrocie nieruchomościami i ustali szacunkową cenę sprzedaży nieruchomości czy też wybierze się do placówki bankowej, żeby sprawdzić swoją zdolność kredytową, albo wykona określone czynności w celu przygotowania domu do sprzedaży. Każde takie działanie wykonane osobiście przez stronę, angażuje ją w polubowne rozwiązanie sporu. Im więcej strony zaangażują się w takie działania, tym bardziej skłonne będą do ugodowego zakończenia sporu i trudniej będzie im się wycofać z obranej drogi, skoro zainwestowały w nią swój czas i wysiłek. W takich okolicznościach należy korzystać z ustawowych możliwości odroczenia posiedzenia przygotowawczego.

Odroczenie posiedzenia przygotowawczego będzie również celowe, jeżeli stan emocjonalny którejś ze stron stanowi barierę do spokojnej rozmowy o rozwiązaniu polubownym sprawy. Trzeba pamiętać, że każda emocja ma swój początek, szczyt i koniec. Niekiedy, żeby przerwać impas w rozmowach, konieczny jest czas, by niektóre emocje naturalnie wygasły lub wyciszyły się, a na kolejnym posiedzeniu rozmowa z tą samą osobą przebiega w zupełnie innej atmosferze. Przy dużym natężeniu emocji świadomość ulega zawężeniu i osoba może nie być w stanie dostrzec rozwiązania dobrego również dla niej i trudniej będzie jej wyrazić gotowość na ugodę.¹⁹

Podobnie, uważna obserwacja pomoże pomóc w ocenie, w jakiej fazie znajduje się konflikt między stronami. Jeżeli jest to faza kulminacyjna, w której obserwujemy silne emocje stron, również warto rozważyć odroczenie posiedzenia przygotowawczego. Ten etap, dość intensywny emocjonalnie, zwykle nie trwa długo. Następnie konflikt przechodzi do kolejnej fazy, wyciszenia, w której strony są w stanie zdystansować się do swoich emocji, przejść do faktów i prób rozwiązania problemu.²⁰

Ze wskazanych powyżej względów warto wykorzystać do końca wszystkie możliwości polubownego rozwiązania sporu i nie spieszyć się z kierowaniem sprawy na rozprawę do czasu, aż wyczerpane zostaną wszystkie opcje pojedna-

¹⁹ M. Najda, A. Ruktowska, D. Rutkowski, *Psychologia sali sądowej. Jak komunikacja i emocje wpływają na postrzeganie sprawiedliwości*, wyd. 1, Bielsko-Biała, s.72.

²⁰ Ibidem, s.25.

nia stron. Jeśli bowiem nie uda się rozwiązać konfliktu, to wraz z orzeczeniem kończącym sprawę w danym wydziale, konflikt ten nie kończy się, a zwykle tylko przenosi do innego wydziału lub wydziałów sądu. Umiejętność rozwiązywania sporów może zatem w sposób istotny wpłynąć na zmniejszenie ogólnej liczby spraw sądowych, a tym samym obniżyć finansowe obciążenie dla budżetu Państwa.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na bardzo istotną kwestię komunikacji na sali rozpraw sądowych. Jest oczywistym jak bardzo ważne jest to, co sędzia mówi do stron lub uczestników postępowania. Ale równie ważne a zdarza się, że czasem ważniejsze jest to, jak mówi (komunikacja niewerbalna). Komunikacja niewerbalna w znacznym stopniu wpływa na kształtowanie spostrzeżeń i jest niezwykle istotna w sytuacji, gdy chcemy wpłynąć na innych.²¹ Dlatego warto by każdy z sędziów zastanawiał się, jakie komunikaty niewerbalne wysyła do stron, by zwrócił na to uwagę w szczególności w trakcie kilkugodzinnej sesji z udziałem stron, gdy przychodzi zmęczenie. W okresie pandemii, gdy na stołach sędziowskich pojawiły się osłony z pleksy, część sędziów miała możliwość w odbiciu zobaczyć wyraz swojej twarzy i było to dla niektórych zaskakujące. W raportach z obywatelskiego monitoringu sądów również pojawiają się opisy komunikacji niewerbalnej sędziów, które nie sprzyjają dobrej atmosferze na sali rozpraw.²² Pracując razem ze stronami nad polubownym zakończeniem postępowania, komunikacja niewerbalna ma bardzo istotne znaczenie i właściwie użyta może być sprzymierzeńcem sędziego.

Na koniec należy wskazać, że umiejętność zarządzania konfliktem na sali rozpraw, stosowania przez sędziego technik wywierania wpływu, panowania nad komunikatem werbalnym i niewerbalnym - jest kluczowa do osiągnięcia celu polubownego rozwiązania sporu sądowego. W tym zakresie konieczne jest stałe uzupełnianie wiedzy i warsztatu sędziego. Konieczność taka jest dostrzegana również w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, która od kilku lat oferuje w ramach doszkalania zawodowego wiele bardzo dobrej jakości szkoleń miękkich, często w formie warsztatowej. Z tej możliwości udziału w szkoleniach warto korzystać.

Uwagi końcowe

Prawo do rozpatrzenia sprawy sądowej bez zbędnej zwłoki składa się z dwóch elementów. Pierwszym jest domaganie się od sądu prowadzenia postę-

²¹ R. Adler, L. Rosenfeld, R. Proctor II, *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Poznań 2018, s. 182.

²² B. Pilitowski, R. Sitniewska, P. Sołowij, *Obywatelski Monitoring Sądów 2022*, Toruń 2022, s.87–92; raport w formie elektronicznej dostępny pod linkiem: https://courtwatch.pl/wp-content/uploads/2022/09/OMS_2022_WEB.pdf [dostęp: 14.07.2024].

powania nie dłużej, niż tego wymaga wyjaśnienie okoliczności faktycznych i prawnych koniecznych do rozstrzygnięcia sprawy. Drugim jest wprowadzenie instytucji prawnych, które umożliwiają uczestnikom postępowania sięganie do efektywnych instrumentów proceduralnych przyspieszających postępowanie. Ten pierwszy element jest przedmiotem zainteresowania w tej pracy badawczej. Drugi dotyczy działania władzy ustawodawczej.

Przeprowadzona analiza uprawnia do stwierdzenia, że ochrona konstytucyjnego prawa do rozpoznania sprawy sądowej bez zbędnej zwłoki jest w praktyce niezwykle trudna. Jak wynika z danych statystycznych, czas trwania postępowań sądowych w wielu wypadkach liczy się w latach, a nie w miesiącach. A zatem możliwość domagania się przez obywatela od sądu prowadzenia postępowania nie dłużej, niż tego wymaga wyjaśnienie okoliczności faktycznych i prawnych koniecznych do rozstrzygnięcia sprawy, jest bardzo często w istocie iluzoryczna.

Celem niniejszego badania jest ustalenie po pierwsze, czy wykorzystanie w toku postępowania sądowego alternatywnych metod rozwiązywania sporów może przyczynić się do skrócenia czasu jego trwania? Druga kwestia, która została poddana analizie, dotyczyła wskazania czy przyjęta metodyka pracy sędziego może odgrywać jedną z istotnych ról w przedmiocie skrócenia czasu trwania postępowania sądowego. Na oba postawione pytania należy udzielić odpowiedzi pozytywnej.

Mając na uwadze tak wielką liczbę spraw w toku przed polskimi sądami, w codziennej praktyce orzeczniczej warto i trzeba wykorzystywać narzędzia wspierające polubowne rozwiązywanie sporów. Jeśli uda się polubownie zakończyć spory, w których możliwe jest zawarcie ugody, spowoduje to wyeliminowanie z obrotu sądowego znacznej liczby spraw. To w dalszej kolejności pozwoli na przeznaczenie zasobów na rozpoznanie spraw, w których zawarcie ugody nie jest możliwe.

Patrząc z perspektywy orzeczniczej, kluczowe jest obranie przez konkretnego sędziego takiej metodyki pracy, w której w pierwszej kolejności sprawy zostaną podzielone na te mające zdatność ugodową oraz te, w których brak jest możliwości zawarcia ugody. W przypadku pierwszej kategorii spraw, konieczne jest wdrożenie wszystkich prawnie dostępnych narzędzi wspierających alternatywne metody rozwiązywania sporów. Dzięki temu, z dużym prawdopodobieństwem uda się zażegnać spory sądowe w tych kategoriach spraw już w pierwszej instancji. Otworzy to przestrzeń do szybszego rozpoznania spraw z drugiej kategorii.

W niniejszej pracy wskazano, że jednym z podstawowych narzędzi wspierających polubowne zakończenie sporu jest wezwanie stron lub uczestników postępowania na spotkanie informacyjne z udziałem stałego mediatora sądowego. Celem tego spotkania jest przedstawienie możliwości rozwiązania konfliktu przy pomocy alternatywnych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji. Jeśli mediatorowi uda się przekonać strony do wyrażenia zgody na skierowa-

nie sprawy do mediacji, sprawa trafia do mediacji. W razie zawarcia ugody, podlega ona później zatwierdzeniu w toku postępowania sądowego, a postępowanie kończy się w pierwszej instancji.

W sytuacji, gdy strony nie wyraziły zgody na skierowanie sprawy do mediacji lub w toku mediacji nie udało się wypracować porozumienia, warto wyznaczyć posiedzenie przygotowawcze, które ma na celu rozwiązanie sporu bez potrzeby wyznaczania rozprawy. Podczas tego posiedzenia sędzia nakłania strony do pojednania oraz dąży do ugodowego rozwiązania sporu. W tym celu przewodniczący może poszukiwać ze stronami ugodowych sposobów rozwiązania sporu, wspierać je w formułowaniu propozycji ugodowych oraz wskazywać sposoby i skutki rozwiązania sporu, w tym skutki finansowe.

Nie należy spieszyć się z kierowaniem sprawy na rozprawę, co da możliwość pełnego wykorzystania „okna” do wczesnego zażegnania sporu. W razie potrzeby, zwłaszcza gdy istnieją widoki ugodowego rozwiązania sporu lub gdy zajdzie potrzeba wyjaśnienia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy albo w przypadku usprawiedliwionego niestawiennictwa strony, a także na zgodny wniosek stron, posiedzenie przygotowawcze można odroczyć na czas oznaczony, nie dłuższy niż trzy miesiące. We wszystkich przypadkach, poza zgodnym wnioskiem stron, możliwe jest wielokrotne odraczanie posiedzenia przygotowawczego. Będzie to szczególnie wskazane w sprawach skomplikowanych, w których np. konieczne jest zasięgnięcie opinii lub przeprowadzenie analiz umożliwiających wypracowanie ugody.

W toku posiedzenia przygotowawczego ważne jest efektywne stosowanie przez sędziego technik negocjacji i mediacji takich jak: parafraza, gromadzenie informacji, zadawanie pytań czy aktywne słuchanie. Dzięki temu możliwe będzie odkrycie interesów stron, kryjących się pod wyrażonymi stanowiskami procesowymi. Interes to „niewidzialna” motywacja, która doprowadziła do sformułowania danego stanowiska. Najczęściej są to nasze pragnienia, obawy, troski, aspiracje. Z doświadczenia z sali sądowej wynika, że odkrycie interesów kryjących się pod danymi stanowiskami to połowa sukcesu na drodze do polubownego rozwiązania sporu.

Umiejętność zarządzania konfliktem na sali rozpraw, stosowania przez sędziego technik wywierania wpływu, panowania nad komunikatem werbalnym i niewerbalnym - jest kluczowa do osiągnięcia celu - polubownego rozwiązania sporu sądowego. W tym zakresie konieczne jest stałe uzupełnianie wiedzy i warsztatu sędziego, udział w szkoleniach.

W niniejszej pracy wskazano, że nawet przy dużym obciążeniu sądów licznymi sprawami, można skutecznie realizować prawo do rozpatrzenia sprawy sądowej bez nieuzasadnionej zwłoki, jeśli skorzysta się z prawnie zagwarantowanych narzędzi wspierających polubowne metody rozwiązywania sporów. O niskim zaufaniu sędziów do analizowanych instytucji świadczą wymownie przytoczone statystyki, zarówno co do niskiej liczby spraw skierowanych do mediacji,

jak i znikomej liczby wyznaczonych spotkań informacyjnych czy posiedzeń przygotowawczych. Niezbędne jest zatem kontynuowanie działań mających na celu przekonywanie coraz szerszej rzeszy sędziów do wdrożenia w codziennej praktyce orzeczniczej narzędzi wspierających polubowne metody rozwiązywania sporów. Jednym z możliwych rozwiązań byłoby wprowadzenie obowiązkowych spotkań informacyjnych dla stron albo uczestników postępowania we wszystkich sprawach, w których mediacja może mieć miejsce. Takie rozwiązanie nie kolidowałoby w żaden sposób z zasadą dobrowolności mediacji ani z prawem do sądu²³, a mogłoby doprowadzić do szybszego i sprawniejszego zakończenia części sporów sądowych.

Nie ulega wątpliwości, w kontekście przedstawionych powyżej argumentów, że warto wykorzystywać alternatywne metody rozwiązywania sporów. Nie jest to specjalnie trudne ani przy dobrej organizacji czasochłonne, a może przynieść wymierne efekty w postaci skrócenia czasu trwania postępowań sądowych, zmniejszenia liczby spraw sądowych, zwiększenia satysfakcji stron lub uczestników postępowania z wymiaru sprawiedliwości.

Celem pracy jest pokazanie możliwości skutecznego i szybkiego rozwiązania sporu sądowego w sposób satysfakcjonujący dla stron lub uczestników postępowania, a jednocześnie dogodny z punktu widzenia organizacji pracy orzeczniczej. Poruszane zagadnienia są szczególnie istotne w związku z brakiem szczegółowych badań na ten temat i znikomą literaturą w tym zakresie. W pracy zaprezentowane zostały konkluzje na temat tego, czy warto wyznaczać spotkania informacyjne lub posiedzenia przygotowawcze oraz kierować sprawy do mediacji, a także jaki wpływ ma przyjęta metodyka na dalszy przebieg postępowania sądowego i liczbę spraw w referacie sędziego. W pracy przedstawiono konkluzje na temat skutecznych technik negocjacji i mediacji możliwych do wykorzystania na sali rozpraw. Oczywiście niniejsze opracowanie - z uwagi na skromne ramy objętościowe - nie pretenduje do miana wyczerpującego. Jego celem jest jedynie zarysowanie tytułowego tematu i związanych z nim problemów.

Bibliografia

Literatura

- Adler R., Rosenfeld L., Proctor II R., *Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się*, Poznań 2018.
- Biłgorajski A., *Instytucja mediacji w kontekście konstytucyjnego prawa jednostki do rozpatrzenia jej sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 1.

²³ Por. A. Biłgorajski, *Instytucja mediacji w kontekście konstytucyjnego prawa jednostki do rozpatrzenia jej sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 1, s. 5–16.

- Biłgorajski A., *Prawo konstytucyjne i ustroj organów ochrony prawnej dla praktyków*, Warszawa 2013.
- Chmielnicki M., *Techniki negocjacji i wywierania wpływu*, Gliwice 2021.
- Fisher R., Ury W., Patton B., *Dochodząc do TAK. Negocjowanie bez poddawania się*, Warszawa 2016.
- Najda M., Rutkowska A., Rutkowski D., *Psychologia sali sądowej. Jak komunikacja i emocje wpływają na postrzeganie sprawiedliwości*, wyd. 1, Bielsko-Biała,
- Piaskowska O.M., [w:] Kuchnio M., Majchrowska A., Panfil K., Parafianowicz J., Partyk A., Turczyn A., Piaskowska O. M., *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2023.
- Tuleja P., [w:] Czarny P., Florczak-Wątor M., Naleziński B., Radziejewicz P., Tuleja P., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2023.

Orzecznictwo

- Postanowienie Sądu Najwyższego z 05.12.1978 r., sygn. akt: III CRN 194/78, LEX nr 2380.
- Uchwała Sądu Najwyższego z 28.03.2019 r., III CZP 21/18, LEX nr 2637570.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2015 r., SK 28/14, OTK-A 2015, nr 9, poz. 149.

Akty prawne

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21.05.2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.U.U.E.L.2008.136.3.
- Konstytucja Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz.483.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23.02.2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. z 2014 r., poz. 259.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych, t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 867.
- Ustawa z dnia 17.11.1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego; t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1550 ze zm.
- Ustawa z dnia 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów, Dz.U. z 2015 r., poz. 1595.
- Ustawa z dnia 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw, Dz.U. 2019, nr 1469.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz.U. 2024, 334.

Uzasadnienie ustawy z dnia 10.09.2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=3432> [dostęp: 14.07.2024].

Uzasadnienie ustawy z dnia 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw Dz.U. 2019, nr 1469, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3137> [dostęp: 14.07.2024].

Dane statystyczne

Raport: Średni czas trwania postępowania sądowego w latach 2011-2023, dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,58.html> [dostęp: 14.07.2024].

Raport: Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych – Sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006-2022, Wydział Statystycznej Informacji Zarządczej Departament Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwo Sprawiedliwości, 14 edycja, Warszawa, lipiec 2023, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/dane-statystyczne-dotyczace-mediacji> [dostęp: 14.07.2024].

The methodology of a civil judge's work using alternative dispute resolution methods and the right to a timely trial. A contribution to the discussion

Abstract

This study serves as a contribution to the discussion on the possibility of effectively realizing the citizen's right to a timely trial. The author (a practicing civil judge) has examined, from her professional perspective, the advisability of using alternative dispute resolution methods in a judge's work. Additionally, she has presented the methodology of a judge's work, considering the use of these methods in everyday judicial practice. The study introduces tools that support the implementation of alternative dispute resolution methods, such as informational meetings, preparatory sessions, and referring cases to mediation. Furthermore, it explores the potential for judges to use negotiation and mediation techniques to fulfill their statutory duty to encourage amicable settlements at every stage of the judicial process.

The goal of this work is to demonstrate the possibility of effectively and promptly resolving court disputes in a manner satisfactory to the parties or participants in the proceedings, while also being convenient from the perspective of judicial work organization. The reasons for the low utilization rate of tools supporting alternative dispute resolution methods in civil proceedings and the impact of this phenomenon on the ability to exercise the constitutional right to a court have been examined. The issues discussed are particularly important due to the lack of detailed research on this topic and the scant literature available. The study presents conclusions on whether it is worthwhile to schedule informational meetings or preparatory sessions and refer cases to mediation, as well as the impact of the adopted methodology on the further course of judicial

proceedings and the number of cases on a judge's docket. Effective negotiation and mediation techniques that can be used in the courtroom are also discussed.

Of course, this study, given its modest scope, does not claim to be exhaustive. Its aim is merely to outline the subject and the related issues.

Keywords: right to court, the right to a timely trial, mediation, alternative dispute resolution methods, informational meetings, preparatory meetings, ADR, judge's working methods, mediation and negotiation techniques.